

Michel Wieviorka

**HET
ANTISEMITISME
UITGELEGD AAN JONGEREN**

Vertaald door Ton Zwaan

2014 DE BEZIGE BIJ AMSTERDAM

*Met dank aan Séverine Nickel en mijn zuster
Annette, die de wording van dit boek van het
begin tot het einde hebben meegemaakt.*

'Vuile Jood!' De belediging was de beste vriend van Lise toegesist bij de uitgang van het lyceum en had hem diep gekwetst. Eenmaal thuis had ze, geheel van haar stuk gebracht, het voorval aan haar ouders verteld. Omdat ik onderzoek had gedaan naar dergelijke kwesties, werd overeengekomen dat ik haar zou uitleggen wat antisemitisme is. Vandaar deze serie gesprekken.

Het antisemitisme is een vorm van racisme

Wat is nu eigenlijk precies antisemitisme? Kun je er een definitie van geven?

Laten we om te beginnen zeggen dat het de haat is tegen een menselijke groep die voor een ras wordt aangezien, de Joden. Als je wilt, kunnen we dat antwoord gaandeweg nader preciseren tijdens onze gesprekken. Maar wees je er van meet af aan van bewust dat die haat ons geen informatie verschaft over degenen die Jood zijn, maar over degenen die antisemiet zijn.

Vormen de Joden dan een ras?

Het idee van rassen is op zichzelf onjuist: alle mannen en alle vrouwen behoren tot één enkele soort, de menselijke soort. Voor een geneticus heeft het idee van ras geen betekenis. Als er in jouw klas een groep leerlingen zit met een zwarte huidskleur en een groep met een witte huidskleur, is de genetische afstand tussen twee leerlingen binnen elke groep ongeveer net zo groot als de genetische afstand tussen beide groepen.

Mensen die over rassen praten, willen een hiërarchie aanbrengen of rechtvaardigen die gebaseerd is op fy-

sieke of biologische kenmerken, zoals huidskleur of verschillen in hoofdhaar. Zulke verschillen verbinden ze met vermeende verschillen in kwaliteiten en in morele en intellectuele gebreken om te kunnen beweren dat er inferieure en superieure rassen bestaan. Daar trekken ze vervolgens de conclusie uit dat het gerechtvaardigd is dat een bepaalde groep mensen andere groepen kan domineren, slecht kan behandelen, buitensluiten, uitsluiten of zelfs ombrengen. Het zijn racisten.

Zeggen dat de Joden een ras zijn, is op zichzelf een vorm van racisme. En dat racisme heeft een naam: antisemitisme. Het is een bijzondere vorm van racisme, die zijn oorsprong vindt in een vijandschap die al tweeduizend jaar steeds opnieuw terugkeert en die van de Joden een minderheid heeft gemaakt die vaak vervolgd is.

Waarom bestaat die vijandschap ten opzichte van de Joden?

Dat is precies waar we het over moeten hebben! De vijandschap tegenover de Joden, die overal (behalve in het huidige Israël) een minderheid vormen, komt in alle perioden van de geschiedenis voor. Ze steekt vooral de kop op in tijden van maatschappelijke onrust, tijdens economische en sociale crises, en kan met politieke bedoelingen gemanipuleerd worden om de onvrede van bevolkingsgroepen af te wentelen op zondebokken.

Je hebt gezegd dat antisemitisme een vorm van racisme is. Maar heeft racisme niet eerder betrekking op Zwarten, op Arabieren en op Aziaten?

Je hebt gelijk, het moderne racisme, dat vooral ontstaan is in de negentiende eeuw, behelsde het streven om het idee van rassen wetenschappelijk te funderen. Het heeft gediend om de koloniale expansie te rechtvaardigen en vele groepen mensen in de hele wereld te minachten en te overheersen. In allerhande geschriften is betoogd dat raciale hiërarchieën gebaseerd konden worden op schijnbaar strenge criteria, zoals de schedelvorm, het huidpigment, enzovoorts. Al die inspanningen om tot classificatie van rassen te komen, hadden bovenal tot doel om de superioriteit van blanke en Westerse mensen aan te tonen.

Joden hadden niet vaak een plaats binnen die classificaties. Het tegen hen gerichte racisme is speciaal en uitzonderlijk, het is gebaseerd op de tegenstelling tussen 'Ariërs' en 'Semieten'.

Wat is een 'Semiet'?

Om die woorden te kunnen begrijpen en om te snappen waarom van 'antisemitisme' wordt gesproken, moeten we een klein uitstapje maken naar de filologie, de wetenschappelijke discipline die talen en hun oorsprong bestudeert. In de loop van de negentiende eeuw begonnen geleerden het idee te ontwikkelen dat er in het verleden aan de ene kant ooit Semitische talen en Semitische volkeren (inclusief de Joden en de Arabieren) zijn

geweest, van wie het oorspronkelijke woongebied in het Oosten zou hebben gelegen, en aan de andere kant Arische talen en volkeren hebben bestaan, die de voorouders van de Europeanen waren. Die hele eeuw is een levendig debat gevoerd over de vraag waar die 'Semitische' talen vandaan kwamen en hoe ze zich in verscheidenheid hadden ontwikkeld in verschillende gebieden. Of er werd geprobeerd te laten zien hoe ze tegengesteld waren aan andere taalfamilies, vooral aan de 'Arische'. Degenen die het idee van een Arische oorsprong van de Europese volkeren verdedigden, stelden hen tegenover de Semieten. In discussies die voor wetenschappelijk moesten doorgaan, betitelden sommige geleerden zichzelf als 'antisemieten'.

Laat ik hieraan toevoegen dat het woord 'Semiet' aan het eind van de achttiende eeuw is uitgevonden als verwijzing naar Sem, de zoon van Noach, en diens nageslacht. We zitten dan midden in de Bijbel!

Wil je zeggen dat antisemiet zijn oorspronkelijk betekende dat men niet alleen tegen de Joden was, maar ook tegen de Arabieren?

Dat wil het woord in theorie zeggen, ja. Maar het was amper uitgevonden en gangbaar geworden of het werd niet meer gebruikt voor Arabieren, maar uitsluitend met betrekking tot Joden. Het is heel opmerkelijk dat de term, eenmaal gelanceerd, wereldwijd een overwelkend succes heeft gekend. Het woord kwam voor het eerst voor in het wetenschappelijke debat in 1860 en

werd in 1879 gepopulariseerd door een Duitse publicist, Wilhelm Marr. Binnen twee of drie jaar werd de term overal in Europa gebruikt ter aanduiding van racistische vijandschap jegens Joden.

Het moderne antisemitisme behoort ideologisch tot het denken in termen van rassen. Antisemieten, zoals de Franse journalist Édouard Drumont, beschrijven Joden als van nature kwaadaardig, toegerust met bedenkelijke intellectuele en morele trekken – ze zouden bijvoorbeeld hebzuchtig zijn – maar met fysieke kenmerken die hen zouden onderscheiden van anderen. De beschrijvingen werden gaandeweg nauwkeuriger: ze zouden altijd een kromme neus hebben, een mond met dikke lippen of tenminste geen bijzonder dunne lippen, enzovoorts. Hun neiging tot winstbejag zou ook te zien zijn aan hun handen en aan hun lichaamshouding. Die kenmerken zouden oertrekken zijn en erfelijk worden doorgegeven.

Je vindt zulke beschrijvingen ook terug in de tijd van het nationaalsocialisme. Ik zal je er een berucht voorbeeld van geven, afkomstig van een tentoonstelling die in 1941 tijdens de Duitse bezetting in Parijs werd georganiseerd onder de titel ‘De Jood en Frankrijk’. Ziehier wat *L’Illustration*, een blad uit die tijd, erover schreef:

‘In een zaal zijn onderdelen te vinden van een morfologische studie van joden. Op een enorm hoofd, dat het klassieke type van een joods hoofd weergeeft, zijn cijfers aangebracht die verwijzen naar genummerde bordjes met teksten. 1) Grote oren, grof en afstaand. 2) Vlezige mond, dikke lippen, vooruitstekende onderlip.

- 3) Sterk gebogen neus, slap en met wijde neusvleugels.
- 4) Plooien rond neus en mond. 5) Weke trekken...'

Het is een zuiver voorbeeld van een haatzaaiende tekst.

Maar kun je een Jood ook in werkelijkheid herkennen?

Helemaal niet. Onder Joden zijn er allerlei fysieke typen: met een lichte huid en blond of rossig haar in Polen of Denemarken, met een donkere huid in Ethiopië of Jemen. In de Arabische wereld, voor zover er nog Joden leven, kun je ze op geen enkele manier fysiek onderscheiden van hun christelijke of islamitische buren. Behalve aan hun religieuze rituelen, traditionele kledij of culturele gewoonten, zoals het dragen van een onderscheidend teken door degenen die hun Joodse identiteit willen benadrukken (een Davidsster bijvoorbeeld), of het dragen van een verplicht teken, zoals de gele ster die de nazi's oplegden aan hen die zij als Joden beschouwden, kun je Joden niet als zodanig herkennen.

En als men meent een 'Semitisch type' te zien of een 'joodse neus', dan plakt men in feite antisemitische karikaturen op de werkelijkheid.

Men heeft het vaak over 'het Joodse volk'. Als Joden geen ras zijn, vormen ze dan misschien een volk?

Volgens de Bijbel maakt hun religie van Joden een 'uitverkoren volk' van God. In dit verband heeft het woord 'volk' een religieuze betekenis, het omvat al degenen die het judaïsme als religie hebben. De Joden zijn als volk